

Соборні діяння дев'яностих років XVI ст. як орган вищого церковного управління Київської митрополії

протоієрей Володимир Вакін

XVI ст. століття відзначилося великими викликами Українській Православній Церкві, що позначилося на житті Київської митрополії, занепаду духовності та чисельних відступлень від церковної дисципліни. Ситуація катастрофічно ускладнювалася бажанням католицької польської влади абсолютно знищити українську ідентичність шляхом церковної унії. У дев'яності роки зазначеного століття робилися відчайдушні спроби відродити духовність та церковне благополуччя відродженням системної соборної діяльності як органу вищого церковного управління. Як показують соборні постанови намагання були дійсно потужні, багатогранні та далекоглядні, але, на жаль, зафіксоване на соборах не вдалося належним чином реалізувати в житті. До того ж більшості православним ієрархам не хватило стійкості та відважності для сповідання віри, і вони вибрали шлях зовнішнього комфорту та пристосування, тобто унії з Римом.
Ключові слова: Київська митрополія, собор, митрополит, постанова, унія.

Дев'яності роки XVI століття можна вважати розквітом соборної діяльності в нашій митрополії. Церковні історики вказують, що на такий розвиток соборної діяльності в цей період вплинув приклад соборного рішення церковних справ патріарха Константинопольського Єремії II. Коли взяти до уваги, що до приїзду Патріарха, впродовж тридцяти років (*від 1558 р. – авт.*), немає взагалі відомостей про скликання соборів, то дійсно треба визнати, що прибуття Патріарха, позбавлення ним на соборі митрополичої кафедри Онисифора Дівочки, ряд інших мір, прийнятих для оздоровлення церковного життя, сприяли пробудженню, оживленню і піднесенню життя Київської митрополії.

Перші згадки про соборну діяльність, після від'їзду патріарха, ми маємо з грамоти про собор єпископів, зібраний на початку 1590 року

в Белзі. Оскільки до нас не дійшли діяння собору і беручи до уваги відсутність самого митрополита Київського, вірогідніше за все це було зібрання (нарада) єпископів, аніж класичний обласний собор митрополії: «... повний же є той Собор, на якому присутній з іншими (єпископами) і митрополит» (Антіох. 16).

Учасник цієї наради свідчить, що було прийнято рішення скаржитися королеві на втручання мирян у справи церковного управління та висловлено пропозицію про щорічні скликання соборів. Також деякі дослідники припускають, що саме ця нарада стала першою спробою обговорення питання унії з Римом¹, таким чином, можна і певною мірою пояснити відсутність першоієрарха Київської митрополії.

У цьому ж році 20 червня відбувся собор у Бересті, на якому, крім Київського митрополита Михаїла Рогози, були присутні п'ять єпископів, багато духовенства, а також знатні люди світського стану. Цей собор був відповіддю Київської митрополії на заклик Константинопольського патріарха до наведення церковного порядку, оскільки в «Діяннях» собору наводяться саме такі мотиви його скликання:

«На Церкву святу східню гноблення, часті гоніння, переслідування велике, тягарі незвичайні й нігде нечувані від різних станів знаходять, а поміж духовенством великі непорядки, посеред деяких наших християн розпуста, незгода, непослух, безчинства і по многих місцях виявляється зменшення хвали Божої ...»².

Усвідомлюючи велике значення соборів для розвитку церковного життя та виправлення всякого непорядку й свавільства, які можуть призвести це життя до страшного занепаду, собор 1590 року прийняв ухвалу про обов'язковість щорічного скликання соборів у Київській митрополії. Святі отці про це заповідають:

«Оскільки є правило, яке говорить: двічі на рік у кожній області належить бути канонічним дослідженням, через зібрання єпископів, а преподобні отці шостого Вселенського Собору, беручи до уваги певні обставини, які утруднюють зібрання в певному місці, і складнощі мандрівки, визначили, без усякого відхилення та

¹ Лотоцький О., проф. Українські джерела церковного права. – Варшава, 1931. – С. 115.

² Власовський І., проф. Нарис історії Української Православної Церкви: В 4 т. – К., 1998. Т. 1. – С. 204.

вибачення, один раз на рік бути Собору, і погрішності виправляти, то і ми це правило відновлюємо, і якщо знайдеться якийсь начальник, що забороняє це, нехай він буде відлучений. Якщо ж хтось із митрополитів уневажить виконати це, не через необхідність чи насильство, або з якоїсь іншої поважної причини, такий нехай підлягає єнітимії за правилами. Коли ж буде Собор про предмети канонічні та євангельські, тоді, зібравшись, єпископи повинні старанно опікуватися і дбати про збереження божественних і животворчих заповідей Божих. Бо: «хто додержує їх, тому нагорода велика» (Пс. 18, 12); адже: «Заповідь є світильник, і наставляння – світло, і розсудливі повчання – шлях до життя» (Притч. 6, 23); та: «Заповідь Господня світла – просвітлює очі» (Пс. 18, 9)» (Карф. 27).

Отже, отці собору в Бересті постановили:

«1) обласні, цілої митрополії, собори повинні скликатися кожного року на день Різдва Іоана Предтечі в м. Бересті; 2) участь у соборі визначена обов'язковою для всього єпископату; з єпископами мали обов'язок з'являтися на собор всі архімандрити, ігумени монастирів і протопопи єпархії. Що торкається рядового духовенства, то з нього єпископ мав кожного року привозити з собою на собор найбільш "у письмі Божому научених" за власним вибором; 3) у разі неявки на собор єпископа, архімандрита, ігумена або протопопа без важливої причини, що виправдовувала б неявку, особи, які не являться, зобов'язані сплатити в перший раз неявки грошову пеню; при неявці ж і на другий рік без важливої причини, винний в тому "має бути без милосердя скинений із свого достоїнства". Предметом занять митрополичих соборів мало стати усунення непорядків в церковному житті та ведення справ..... духовних за "стародавнім добрим порядком", обговорення і рішення питань про "школи, науки, шпиталі та про всі інші справи святі побожні по всіх наших єпископіях"»³.

Відносно непорядків у єпархіальному управлінні Собор повторив правила Віленського собору 1509 року про невтручання єпископів у

³ Власовський І., проф. Нарис історії Української Православної Церкви: В 4 т. – К., 1998. – Т. 1. – С. 204.

життя й справи чужих єпархій, а духовенства в життя не їхніх парафій, забороняючи єпископам в інших єпархіях висвячувати й ставити духовних осіб, церкви посвячувати, антиминоси давати, а духовенству – на треби їздити, вінчати, хрестити і жодних справ священнодіяти в чужих парафіях. Черговий раз нагадувалося також канонічну постанову не приймати з чужих єпархій без відпускної грамоти. Зі змісту наведених постанов стає очевидним, що в кінці XVI століття церковне життя на місцях було вражене тими ж недугами, що й на початку цього століття.

Також, подібно до собору у Вільно 1509 року, отці собору в Бересті прагнуть викоринити зловживання, що з'явилися з «*правом подавання*». Так, Собор постановив: «*Не дозволяти простим людям держати і вживати святих монастирів*». Під «*простими людьми*» тут розуміються світські особи, які, отримавши від короля монастирі, як «*хліби духовні*», управляли й користалися з маєтків монастирських, не постригаючись у ченці.

З практики церковно-побутового життя митрополії Собор осудив три звичаї, про які напередодні патр. Єремія видав свою грамоту:

- приносити пасхи до храму в день Воскресіння Христового;
- приношення хлібів (пирогів) на другий день Різдва Христового на честь Пресвятої Богородиці;
- святкувати кожну п'ятницю в тижні: «*Також і п'ятницю святкують без роботи; подобає християнам п'ятницю постити, а робити увесь день, неділю ж празнуючи, святити і всі празники Господські і угодників Божих, і все по уставу церковному, по святих апостол і святих отець переданню творити*»⁴.

На завершення Собор постановив, щоб у наступному році всі владики привезли з собою на собор усі наявні привілеї, грамоти, даровані «*фундушеві*» записи майна на церкви та монастирі, щоб визначити способи їх зберігання та збереження.

Крім прийняття постанов, що засуджували і виправляли загальноцерковні проблеми всієї митрополії, Собор ще вчинив судовий розгляд двох приватних справ.

Перша, 22 червня: згідно зі скаргою Львівського братства на єпископа Гедеона Балабана. Братство скаржилось на самочинство єпис-

⁴ Булгаков Макарий, митр. История Русской Церкви: В 9 т. – М., 1996. Т. 5. – С. 276.

копа, із доручення якого, його брати з метою захоплення, зробили напад на монастир св. Онуфрія, що знаходився у володінні братства. Вислухавши дві сторони судового процесу, Собор підтвердив постанову попереднього собору, що відбувся при Константинопольському патріархові Єремії II у Тарнополі, щодо приналежності монастиря св. Онуфрія до братства, а також щодо непідлеглості Львівського братства єпархіальному єпископові.

Друга, 28 червня: згідно зі скаргою єпископа Меглинського Феофана на того ж єпископа Гедеона і його племінника Григорія Балабана, якому він з дозволу короля передав в управління Жидичинський монастир. Єпископ Феофан стверджував, що коли він їхав з Волині із листами патріарха Константинопольського Єремії II в Київ до Печерського архімандрита Мелетія Хрептовича, єпископа Володимирівського, і на своєму шляху зупинився переночувати в місті Чернехові, то на нього несподівано напав Григорій Балабан, який зробив це за наказом свого дядька – єпископа Гедеона. Самого єпископа Феофана під час нападу було побито і пограбовано на тисячу золотих червоних, а потім передано місцевому судді для арешту за звинуваченням у підпалі господарства в Жидичинському монастирі. На що єпископ Гедеон відповів: *«Усе це мій племінник робив без мого відомого наказу»*. Проте, коли отці собору попросили Гедеона підтвердити свої слова присягою, то він відмовився, а, натомість, запропонував заключити з єпископом Феофаном, за посередництвом самих же єпископів собору, мирну угоду, заплативши Феофану *«півторагста»* золотих червоних. Собор погодився та підтвердив таке вирішення справи і на прохання єпископа Феофана видав йому про це грамоту з підписом усіх учасників собору⁵.

Черговий обласний собор Київської митрополії відбувся 1591 році в Бересті і своїми постановами охопив найважливіші питання устрою й управління нашої Церкви, що їх ставила перед собором сучасна йому дійсність.

Очищення складу вищої ієрархії й простого духовенства від недостойних представників та піднесення релігійно-морального рівня

⁵ Мирова сделка, заключенная епископомъ Меглинскимъ Феофаномъ Грекомъ съ епископомъ Гедеономъ Балабаномъ, при посредстве митрополита и епископовъ, присутствовавшихъ на Брестскомъ соборе, въ 1590 году (1590 июня 28. № 65) // АЮЗР. – К., 1859. Т. I. – Ч. I. – 554 с.

кліру продовжувало бути гострим питанням тогочасного церковного життя. Право королівського подавання хлібів духовних, таке ж право панів-патронів, різного роду симонія, купівля-продаж церковних посад, тими самими, хто займав ті місця, купівля-продаж самих парафіяльних церков, а з ними й прав на посади в них, переходи з одного місця служіння на інше з мотивів матеріального та славолюбного характеру, – усе це деморалізувало клір і руйнувало канонічний порядок заміщення кафедр і приходів.

Тому постанови Берестейського собору 1591 року були спрямовані на відновлення законного порядку поставлення єпископів на кафедри через їх вибори на обласних соборах і давнього звичаю вибору священників на парафії самими парафіянами, з подальшим затвердженням єпархіальним архієреєм обраного кандидата. Правда, соборові в цих питаннях доводилося дещо поступитися нормами канонічного права Православної Церкви, які не знають обмежень кандидатів на єпископство тою чи іншою приналежністю, чи походженням соціального чи класового характеру. Однак державні цивільно-правові норми, що виникли на ґрунті не однакових прав у польській державі різних станів суспільства, а саме: привілеї Люблінського сейму 1569 року та конституція коронаційного сейму 1576 року визначали, що єпископські та митрополичі кафедри в Православній Церкві можуть займати тільки представники шляхетського роду. Погоджуючись з наданими державою привілеями для обрання на святительські кафедри представникам шляхетського походження, отці собору 1591 року все-таки у своїй постанові зазначили, що також можна шукати кандидатів на єпископські кафедри посеред духовного стану. Крім того, собор 1591 року намагається ослабити шкоду, що може бути від даної привілеї, постановляючи, що із шляхтичів-кандидатів на єпископство належить обирати людей нежонатих або вдових і особливо побожних та високоморальних⁶.

З метою утвердження соборного устрою управління нашої митрополії отці собору приймають ряд постанов, що визначають функції обласного собору як органу вищого управління в Помісній Церкві.

⁶ Власовський І., проф. Нарис історії Української Православної Церкви: В 4 т. – К., 1998. Т. 1. – С. 206.

У першу чергу, утверджується принцип соборноправності, що відображається в постанові, у якій говориться, що патріарше рішення судових справ нашої митрополії, винесене без соборного розгляду тих справ, слід вважати недійсним. Судові властивості митрополичого собору визначаються як функції апеляційної інстанції в церковно-судових справах єпархіальних судів, на засадах вищої справедливості і повної уваги собору до потреб і прав нижчого духовенства і мирян. Отці собору не обмежують повноту влади, у тому числі і судової, архієрея в юрисдикції своєї єпархії, проте це не повинно призводити до церковно-адміністративної сваволі ієрархів, захистом від якої і являється право невинно засуджених на апеляцію до митрополичого собору в установленому церковно-судовому порядку.

Дана постанова отців собору мала відразу і практичне вираження в справі апеляції від 26 жовтня священника Василя із міста Гологорска на рішення єпископа Гедеона. Собор, посилаючись на постанову Вселенського патріарха Єремїю та визначення минулорічного собору, визнав священника Василя невинним в інкримінованих йому церковних порушеннях і звільнивши його від заборони єпископа, благословив священнодіяти. Разом із священником благословення продовжувати існувати та діяти отримало Гологорське братство святого Димитрія, з приписом дотримуватись усього чину та порядку братства львівського⁷.

Наступного дня діянням собору 27 жовтня було врегульоване існування православних братств щодо церковної влади: за двома братствами закріплюлася ставропігія, інші – знаходились у повній духовній владі правлячого архієрея.

Черговий раз було постановлено обмежити владу патронів щодо заміщення церковних становищ. Також собор не оминув своєю увагою питання звершення треб, церковного вчительства, видавничої справи та братської школи.

Про наступний собор Київської митрополії, що відбувся в 1593 році, як і попередні, у місті Бересті, збереглося дуже мало історичних даних. Відомо, що на цьому соборі була між іншими справами судова справа єпископа Гедеона Балабана, який добився від короля признання канонічної влади над церковними братствами в його єпар-

⁷ Булгаков Макарий, митр. История Русской Церкви: В 9 т. – М., 1996. Т. 5. – С. 286.

xii, всупереч постановам попередніх соборів. Сам єпископ Гедеон Балабан на собор не з'явився, тому заочно був засуджений на тимчасову заборону у священослужінні.

Собор у Бересті 1594 року зібрався у великій кількості з метою позитивного вирішення «потреб Христової Церкви належачих», але виявилася несподівана перешкода до соборної діяльності. Річ у тім, що в попередньому 1593 році була прийнята Сеймова конституція, якою заборонялися в державі з'їзди і собори в час відсутності на території держави короля. А король Сигізмунд III у червні 1594 року, коли саме відбувався собор (на Різдво Іоана Предтечі як це було визначено собором 1590 року – авт.), знаходився у Швеції. Отже, собор був вимушений припинити свою діяльність, окрім справ судових, оскільки Сеймова конституція 1593 року не забороняла розгляду судових справ у час відсутності короля. Судовою справою на цьому соборі знову була справа Львівського єпископа Гедеона із Львівським і Рогатинським братствами. Собор засудив єпископа Гедеона за постійне порушення прав братств на «низложення з кафедри», але єпископ Гедеон, довідавшись про це рішення собору, опротестував його перед державною владою, мотивуючи протест тим, що собору взагалі не могло бути у відсутності короля в межах держави⁸. З огляду на цей протест, митрополит Михаїл Рогоза скликав у вересні 1594 року у своєму кафедральному місті Новогрудку, надзвичайний судовий собор, коли король Сигізмунд III уже повернувся із Швеції⁹.

Незважаючи на той факт, що за світською правовою оцінкою цей собор не був легітимним, проте представники собору залишили нам результати працездатності собору в еклезиологічному розумінні. Отці собору вирішили соборним розумом осмислити нагальні питання сьогодення та напрацювати проекти на затвердження наступному собору. Велику дискусію викликала інструкція Віленського братства, що була скріплена печатками та підписами нових членів братства. Інструкція мала на меті концептуально затвердити за всіма братствами широку

⁸ Протестъ єпископа Гедеона Балабана противъ постановленій митрополита Київського Михаїла Рагозы на Брестскомъ соборе, бывшемъ въ 1594 году. (1594 августа 9. № 104) // АЮЗР. – К., 1859. Т. I. – Ч. I. – 554 с.

⁹ Объявление генеральнаго вознаго о томъ, что єпископъ Гедеонъ Балабанъ спрашивалъ єпископа Кирилла Терлецкаго, признаетъ ли онъ законнымъ Брестскій соборъ, бывший въ 1594 году іюня 24, и что Кирилл Терлецкій отвечалъ отрицательно. Причины незаконности этого собора (1594 декабря 10. № 107) // АЮЗР. – К., 1859. Т. I. – Ч. I. – 554 с.

автономію та привілеї: братства мали бути створенні в кожному місті, а братські священики напряму підпорядковуватися митрополиту; школи та друкарні мали повністю перебувати в юрисдикції братств. Також інструкція містила пропозицію, щоб єпископи не тратили гроші на рідних та друзів (*знову зафіксовані звинувачення, що єпископи мають жінок – авт.*), а на священиків та вчителів; до того ж пропонувалося віддавати десятю частину доходів архієреїв на побудову шкіл, госпіталів та друкарень¹⁰. Проект рішення собору показав, що єпископат не схвалював таких ініціатив братчиків, а натомість постановив:

- залишити діяти лише ті братства, які мають благословення від святійших патріархів і затвержені митрополитом та всіма єпископами, інші братства не визнавати, навіть якщо їхній початок благословив правлячий архієрей;
- усі священики в єпархіях повинні перебувати в канонічній владі правлячого архієрея, крім духовенства Успенської церкви та Онуфріївського монастиря у Львові;
- благословити Віленському братству почати побудову власного храму на братській території, а до того часу дозволити звершувати богослужіння в Троїцькому монастирі. Після завершення побудови братського храму все-таки залишити Стрітенський приділ монастиря за братством, як це зазначено в грамоті короля та затверджено благословенням патріарха;
- залишити основні дві школи – Львівську та Віленську, усі інші малі школи, які ніби були створенні для підриву існування основних, закрити; дозволено лише для допомоги священику при церкві навчати двох-трьох молодих людей;
- згідно з рішенням собору 1591 року були затвержені друкарні, але з умовою, що вся література має отримувати благословення митрополита, а в єпархіях – єпископа;
- пропонується митрополиту та єпископам посилати своїх уповноважених на сеймики для участі в обранні кандидатів на архієрейські вакансії та просити короля про юридичне затвердження даної ініціативи¹¹.

¹⁰ Инструкция посламъ, отправляющимся на Брестскій духовный соборъ, имеющей быть 24 июня 1594 года. (1594 года. № 203) // АЮЗР. – К., 1904. Т. X. – Ч. I. – 967 с.

¹¹ Булгаков Макарий, митр. История Русской Церкви: В 9 т. – М., 1996. Т. 5. – С. 300.

Остання пропозиція свідчить, що питання обрання достойних кандидатів на єпископські кафедри залишалося актуальним на порядку денному, незважаючи на рішення попередніх соборів.

Загальна ж картина проекту свідчить про існуючий конфлікт між братствами й архієреями та вирішення даного конфлікту цивілізаційним способом соборних постанов як вищого органу управління митрополії та основоположної законодавчої інстанції.

Собор у Новогрудку, що відбувся у вересні 26 числа 1594 року в складі самого митрополита, єпископів Луцького Кирила (Терлецького) і Володимиро-Берестейського Іпатія (Потія), а також *«благочесних архимандритів, ігуменів, протопопів і побожних священників та всього причету церковного»*, підтвердив рішення Берестейського собору про низложення єпископа Гедеона (Балабана) на ступінь *«простого ченця»*. Але ж єпископ Гедеон рішення і цього собору опротестував у світському державному суді, а в лютому 1595 року митрополит Михаїл (Рогоза) відновив єпископа Гедеона в його правах.

Наступний собор, що відбувся 1596 року в Бересті мав епохальне значення в житті Київської митрополії, оскільки саме тоді відбулася рана розколу нашої митрополії на власне православну та уніатську, що пішла на союз з Римським престолом. Отже, у жовтні 1596 року в Бересті відбулося два собори: захисників православної віри та прихильників унії з Римом.

Православна сторона була представлена досить чисельно. До Береста з'їхалися захисники православ'я не тільки зі всієї нашої митрополії, але й із православного Сходу. З повноваженнями від Константинопольського патріарха прибув великий протосинкел Патріархії архідиякон Никифор; від Олександрійського патріарха прибув протосинкел екзарх Кирил Лукарис, пізніше патріарх Олександрійський, а згодом Константинопольський; також зі Сходу прибули митрополит Біградський Лука та архимандрити з Афону Макарій і Матфей. Представниками ж місцевого духовенства були: два єпископи – Львівський Гедеон (Балабан) і Перемишльський Михаїл (Копистенський), дев'ять архимандритів, шістнадцять протопопів і намісників, більше двохсот священників і один архідиякон. Представництво від мирян було теж достатньо чисельне та поважне: святий князь Костянтин Острозький, воєвода Київський, його син Олександр, воєвода Волинський, князь Олександр Полубенський,

каштелян Новогрудський та багато послів від православної шляхти й міщан з основних міст митрополії.

На уніатській стороні, що була представлена суто католицьким духовенством та представниками польського короля та шляхти, на жаль, виявилися більшість архієреїв нашої митрополії: сам митрополит Михаїл Рогоза та єпископи: Луцький Кирил, Володимирський Іпатій, Полоцький Герман, Пінський Іона і Холмський Діонісій.

Шостого жовтня уніати, не повідомляючи православних, відкрили свій собор в Берестейській церкві св. Миколая. Тоді й православні вирішили розпочати свій собор в одній із церков міста, але з'ясувалося, що всі інші церкви, з наказу єпископа Іпатія Потія як єпархіального архієрея Володимирського й Берестейського, були закриті. Тому православні були змушені для засідань свого собору використати велику кам'яницю (*панів Райських, протестантів – авт.*), де й відкрили власний собор.

Головуючим православного собору, за дорученням Патріарха, про що виявили своє бажання і самі учасники собору, став екзарх Вселенського патріарха протосинкел Никифор. Після обрання президії собору зал соборних засідань було освячено православним чином. Першим на соборі виступив єпископ Гедеон Балабан, який говорив про відданість Православ'ю всіх присутніх на соборі та про порушення святих канонів митрополитом Михаїлом Рогозою, що відмовився прибути на православний собор за запрошенням патріарших екзархів. Отцями собору було вирішено, тепер уже від цілого собору послати до митрополита посольство в складі шістьох осіб з *«паранагностиком»* (з грецької *«грамота із запрошенням на собор»* – авт.), якого передали через єпископа Пінського Іону, щоб виступив свідком доручення.

Наступного дня від православного собору знову було послано трьох архімандритів, двох протопопів і одного пресвітера з *«паранагностиком»* до митрополита Михаїла Рогози. Повернувшись, послі звітували, що митрополит прийняв їх з гнівом і презирством. На засіданні третього дня екзарх Никифор, який головував на соборі, у своїй промові сказав, що: *«хто допустився злого, той ненавидить добро»*, так і митрополит з єпископами-апостатами не може з'явитися на православний собор, боячись понести покарання. Екзарх Никифор, прагнучи дотриматись 74 Апостольського правила про трикратний поклик єпископа на соборний суд:

«Якщо єпископ людьми достойними довіри звинувачується у чомусь, обов'язково сам повинен бути покликаний єпископами; і якщо з'явиться і зізнається, або викритий буде, нехай визнається єпитимія. Якщо ж бувши покликаним, не послухається, нехай буде покликаний вдруге через посланих до нього двох єпископів. Якщо ж і тоді не послухає, нехай буде покликаний втретє, через посланих до нього двох єпископів. Якщо ж і цього не поважачи, знову не з'явиться, Собор на власний розсуд нехай прийме про нього рішення, аби не думав мати вигоду, уникаючи суду»,

запропонував послати втретє посольство до митрополита. У третьому «паранагностику» митрополита повідомлялося, що коли він не з'явиться на собор і не виправдається у своєму відступництві, то буде підданий соборному суду згідно з церковними канонами. На цей раз митрополит дав уже відповідь:

«Що зроблено, те вже зроблено; інакше тепер бути не може; добре чи зле ми вчинили, тільки ми передалися Західній Церкві».

Після такої відповіді митрополита Собор розпочав судовий процес над відступниками, який почався промовою екзарха Никифора про зраду митрополита та єпископів-уніатів православній вірі.

Дев'ятого жовтня Берестейський православний собор після виявлення вини ієрархів, які порушили архієрейську присягу та зрадили Православ'ю, самочинно прийнявши унію з Римом, поставив вимогу про негайне винесення вироку відступникам. Екзарх Никифор, ставши на піднесенні та тримаючи в правій руці хреста, а в лівій св. Євангеліє, оголосив судові рішення:

«Ображена Свята Східня Церква наказує нам і цьому соборові, щоб митрополит і єпископи-відступники позбавлені були архієрейської гідності, влади і єпископського звання та всякого нашого духовного сану»¹².

Даний вирок отримав одноголосне затвердження. Соборний декрет про низложення відступників, підписаний усіма учасниками собору, був надісланий самим засудженим.

¹² Лотоцький О., проф. Українські джерела церковного права. – Варшава, 1931. – С. 118.

Останнім актом даного собору було укладення універсалу від імені собору, який було внесено до Литовського трибунального суду та оприлюднено. Даний універсал проголошував правочинність собору, подано його постанови про засудження унії і її прихильників. Закінчується універсал урочистою присягою учасників собору не визнавати унії та всіма засобами противитися їй¹³.

Перехід засудженого митрополита та єпископів-відступників до унії призвів не тільки до розділення в релігійному житті нашого народу, але й до розладу в устрої церковного життя Київської митрополії, причиною чому стала відсутність належної кількості православних архіпастирів. Тільки з повноцінним відновленням ієрархії в 1620 році Єрусалимським патріархом Феофаном було відновлено і соборний характер управління і упорядкування церковного життя нашої митрополії.

Список джерел і літератури:

1. Булгаков Макарий, митр. История Русской Церкви: В 9 т. – М.: Изд. Спасо-Преображенского Валаамского монастыря, 1996. Т. 5. – 559 с.
2. Власовський І., проф. Нарис історії Української Православної Церкви: В 4 т. – К.: Вид. УПЦ Київського Патріархату, 1998. Т. 1. – 294 с.
3. Выпись из книг главного трибунала Новгородскаго; въ ней заключаются:
 - А) Синодальный универсалъ, изображающий события, совершившіяся на Брестскомъ соборе, предложение депутатовъ отъ духовенства и дворянства, переговоры съ послами королевскими, торжественный обетъ стоять крепко за православную веру, подписи лицъ, присутствовавшихъ на Брестскомъ соборе (1596 октября 9);
 - В) Протестъ Брестскаго собора противъ унии и обязательство противудействовать всеми силами ея распространению (1596 октября 9);

¹³ Выпись из книг главного трибунала Новгородскаго; въ ней заключаются:

- А) Синодальный универсалъ, изображающий события, совершившіяся на Брестскомъ соборе, предложение депутатовъ отъ духовенства и дворянства, переговоры съ послами королевскими, торжественный обетъ стоять крепко за православную веру, подписи лицъ, присутствовавшихъ на Брестскомъ соборе (1596 октября 9);
- В) Протестъ Брестскаго собора противъ унии и обязательство противудействовать всеми силами ея распространению (1596 октября 9);
- С) Протестъ князя Константина Острожскаго противъ епископовъ, подчинившихъ православную церковь папской власти (1596 мая 5);
- Д) Такой же протестъ князя Друцкаго Горскаго (1596 мая 6). (1596 ноября 2. № 123) // АЮЗР. – К., 1859. Т. I. – Ч. I. – 554 с.

- С) Протестъ князя Константина Острожскаго противъ епископовъ, подчинившихъ православную церковь папской власти (1596 мая 5);
- Д) Такой же протестъ князя Друцкаго Горскаго (1596 мая 6). (1596 ноября 2. № 123) // АЮЗР. – К.: вь Университетской типографіи, 1859. Т. I. – Ч. I.: Акты, относящіеся къ исторіи церкви вь Югозападной Россіи. – 554 с.
4. Инструкція послаамъ, отправляющимся на Брестскій духовный соборъ, имеющій бытъ 24 іюня 1594 года. (1594 года. № 203) // АЮЗР. – К.: вь Университетской типографіи, 1904. Т. X. – Ч. I.: Акты, относящіеся къ исторіи Галицко-русской православной церкви (1423-1714 гг.). – 967 с.
5. Книга Правил Святых Апостолиѳ, Вселенскихъ і Поміснихъ Соборіѳ, і Святыхъ Отціѳ / Пер. Чокалюка С. М. – К.: Вид. Преса України, 2008. – 367 с.
6. *Лотоцький О., проф.* Українські джерела церковного права. – Варшава, 1931. – 318 с.
7. Мировая сделка, заключенная епископомъ Меглинскимъ Феофаномъ Грекомъ съ епископомъ Гедеономъ Балабаномъ, при посредстве митрополита и епископовъ, присутствовавшихъ на Брестскомъ соборе, вь 1590 году (1590 іюня 28. № 65) // АЮЗР. – К.: вь Университетской типографіи, 1859. Т. I. – Ч. I.: Акты, относящіеся къ исторіи церкви вь Югозападной Россіи. – 554 с.
8. Объявленіе генеральнаго вознаго о томъ, что епископъ Гедеонъ Балабанъ спрашивалъ епископа Кирилла Терлецкаго, признаетъ ли онъ законнымъ Брестскій соборъ, бывшій вь 1594 году іюня 24, и что Кирилл Терлецкій отвечалъ отрицательно. Причины незаконности этого собора (1594 декабря 10. № 107) // АЮЗР. – К.: вь Университетской типографіи, 1859. Т. I. – Ч. I.: Акты, относящіеся къ исторіи церкви вь Югозападной Россіи. – 554 с.
9. Правое правоведение. – М.: ЯПК, 2005. – 1333 с.
10. Протестъ епископа Гедеона Балабана противъ постановленій митрополита Кіевскаго Михаила Рагозы на Брестскомъ соборе, бывшемъ вь 1594 году. (1594 августа 9. № 104) // АЮЗР. – К.: вь Университетской типографіи, 1859. Т. I. – Ч. I.: Акты, относящіеся къ исторіи церкви вь Югозападной Россіи. – 554 с.